

RUB

V

BAŤOVSKÝCH SPORŮ

WALLET

JAROSLAV POSPÍŠIL - HANA POSPÍŠILOVÁ

Bata

RUB

DI V

BAŤOVSKÝCH SPORŮ

JAROSLAV POSPÍŠIL - HANA POSPÍŠILOVÁ

Se vší vážností doufám, že přemýšlení o minulosti může přinést vodítko pro dny, které přijdou, a umožní nové generaci napravit alespoň některé z omylů minulých let a vládnout v souladu s potřebami a slávou člověka ...

Winston S. Churchill

ISBN 978-80-7473-037-5

ISBN 978-80-7473-045-0 (PDF)

Předmluva

V průběhu 20. století poznaly naše dějiny nemálo jedinců, kteří hledali místo pro své pracovní uplatnění, naděje a sny ve spletitém víru převratných změn vyvolaných oběma světovými válkami. Někteří z nich zanechali v našem povědomí stopu sotva znatelnou a na jiné se úplně zapomnělo. Ale byli i takoví, jejichž jméno zná téměř celý svět. Mezi ně bezesporu patří i nejvýznamnější zlínský továrník Tomáš Baťa, zakladatel celosvětového obuvnického impéria.

Jak Tomáš, tak i jeho pokračovatel Jan Antonín Baťa poutají dodnes pozornost mnoha historiků i laické veřejnosti. Druhý zmíněný přebral po smrti svého bratra prosperující zlínský podnik a za přispění svých nejbližších spolupracovníků ho dále rozvíjel. Platil za člověka s velkými vizemi v oblasti obchodu a služeb, kultury, životního stylu a dokonce i politiky. Proto jeho osoba byla a je předmětem stálého zájmu.

Dalšími protagonisty tohoto nevšedního a poutavého příběhu jsou manželka zakladatele Tomáše Bati, paní Marie Baťová, a její syn Tomáš. Ti všichni a mnozí jejich spolupracovníci se stali před válkou i během ní jak v ohroženém protektorátu, tak i za oceánem na americké půdě, účastníky složitých a často i riskantních kroků ve snaze zachránit jednotlivé výrobní společnosti, zaměstnance i své obchodní zájmy. Zejména paní Marie Baťová, která se vrátila ze zámoří zpět do okupovaného Zlína, nesla velké břemeno zodpovědnosti ve snaze uchránit podnik před tlakem německých úřadů, gestapa a říšské bezpečnostní služby – Sicherheitsdienstu.

Rodinné svazky se však pod tlakem vnějších okolností i díky mnohým vzájemným nepochopením začaly pozvolna drolit. Události spěly k dlouhému a neobyčejně urputnému majetkovému sporu, který se odehrával daleko za hranicemi naší vlasti, stal se předmětem mnoha dohadů a spekulací a nebývalým způsobem lidsky i finančně vyčerpával obě strany. Na začátku toho všeho byl obyčejný list kancelářského papíru, nalezený po tragické smrti Tomáše Bati v jeho sejfu a označený jako kupní smlouva, jíž zakladatel podniku Tomáš Baťa údajně prodává svému bratru Janovi veškerý majetek firmy za 50 miliónů korun. Tak se zrodila neobyčejná právní kauza, která je zde podrobena detailní analýze a sledována pozorným soudem nezávislého pozorovatele. Její dramatický průběh nabízí poutavý vhled do soukromého i veřejného života všech účastníků sporu a spolu s neobyčejně napínavým líčením jednotlivých událostí doma i na mezinárodní scéně tvoří jádro celého příběhu.

Podrobně a systematicky jsou zde vykresleny a popsány soudní spory americkými soudy i jejich pro Jana Antonína Baťu tak neradostný výsledek. Rozsudky, které byly vyneseny, jsou rovněž důkladně analyzovány a shrnuty. Není to však rozbor paušální a jednostranný. Autor zde poctivě důkaz za důkazem odděluje skutečnost od legend a iluzí, přičemž se pokouší vysvětlit důvody, proč celé střetnutí protichůdných zájmů a názorů zkoumala americká justice tak dlouho a proč se nakonec přiklonila na stranu Tomáše Baťi juniora a jeho matky Marie Baťové.

Dílo, které nyní bereme do rukou, není vědeckým zpracováním historie Baťova koncernu a nečiní si ani nárok na profesionální bezchybnost. Bylo však pečlivě sestaveno na základě autentických materiálů, archivních dokumentů, pamětí, dobového tisku i osobních vzpomínek. Proto nabízí nový a neotřelý pohled na dosud nepříliš probádanou tematiku, snaží se u vědomí obtížnosti zvoleného tématu obrátit naši pozornost na nově získané, dosud málo známé skutečnosti a na základě rozsáhlého studia archivního materiálu a jeho kritického hodnocení pokud možno přiblížit čtenářům soudní spory, které sehrály v historii Baťova koncernu tak důležitou roli.

PhDr. Hubert Valášek, CSc.
Moravský zemský archiv v Brně

Úvodem

Dlouho jsme váhali, zda se máme tímto tématem zabývat. Důvodem, proč jsme se nakonec rozhodli naši práci realizovat, byly okolnosti, které nelze jen tak přehlédnout.

V drobné publikaci *Dovětek* ke knize *Sága o životě a smrti Jana Bati a jeho bratra Tomáše* autora Miroslava Ivanova, který sepsali Edita Baťová de Oliveira a Nelson Verlangieri d'Oliveira, a v další knize *Svět porozumí – Příběh krále bot Jana Antonína Bati* autora Francisca Moacir Arcanjo jsme zaznamenali nedůstojné napadání pana Tomáše Bati juniora, syna zakladatele světoznámé moravské obuvnické společnosti ve Zlíně. Uvedené knihy i některé novinové články Janových potomků z posledních let neúnavně předkládají veřejnosti svou zkreslenou verzi o tom, jak Jan Baťa neprávem přišel díky Tomáši Baťovi juniorovi o svůj majetek.

S tím jako patrioti zdejšího kraje, které zajímají dějiny firmy Baťa, nemůžeme souhlasit, proto jsme se rozhodli polemizovat s názory uvedenými ve zmíněných knihách a v tisku a naše závěry zveřejnit. Nejde nám o podrobnější zkoumání historie baťovského obuvnického koncernu ani jeho výrobních, organizačních, sociálních a jiných souvislostí, ani jsme nehodlali rozsáhleji vzpomenout těch, kteří stáli za úspěšnými podnikatelskými aktivitami Baťa, a.s., v celé její předválečné i válečné éře. Tomu všemu se z různých pohledů věnovali, a jak předpokládáme, budou věnovat jiní badatelé. V této práci bychom chtěli především alespoň zčásti odhalit podstatu nešťastného mnohaletého majetkového sporu mezi Tomášem Baťou jr. a jeho strýcem Janem Antonínem Baťou.

Ve výše uvedených knihách se čtenáři dočetli, že po smrti Tomáše Bati sen. se Jan Baťa stal vlastníkem Baťových závodů a že o ně pak byl připraven nespravedlivými soudními verdikty.

Tímto vážným problémem rodiny Baťů se ve své biografii Baťa – švec pro celý svět zabývá také Tomáš Baťa jr. Každý nezaujatý člověk, který tuto práci četl, musí uznat, že se v ní pečlivě váží každé slovo a že se bez emocí a zbytečných frází popisuje, jak k rozepři došlo. Tomáš Baťa jr. se k této pro obě baťovské větve nepochybně bolestné záležitosti staví s noblesou v duchu zásady „Co se v rodině semele, s tím by se na trh chodit nemělo.“

Takový přístup nás nepřekvapuje. S panem Tomášem Baťou jr. jsme se za jeho života sešli mnohokrát. Poznali jsme jej jako srdečného, rozvážného, ale také rázného a sebevědomého muže, který přes mnohé překážky, které se mu

v životě postavily do cesty, nikdy neklesl na mysli a vyplnil poslání, ke kterému byl předurčen svým slavným otcem. V rozhovorech s námi se na adresu svého strýce Jana Bati a jeho rodiny nikdy nesnížil k urážkám a pomluvám. Naopak, vždy Jana obhajoval a stál za úspěšným soudním očištěním jeho jména od nařčení z nesprávných postojů během druhé světové války.

Vzhledem ke svému zdrženlivému postoji ke strýci pak právem nelibě nesl, když na svou adresu slyšel nebo četl od rodinných příslušníků Jana Bati či různých „zasvěcenců“ urážlivé a nepřátelské narážky na dávno proběhnuté majetkové spory s Janem Antonínem Baťou, ve kterém byl Tomáš Baťa jr. úspěšný.

Tyto soudní verdikty se ve vzpomínané knize snažil zpochybnit dnes již zemřelý autor literatury faktu PhDr. Miroslav Ivanov poukazem na dokumenty, které mu předložila rodina Jana Bati při jeho pobytu v Brazílii. Udivuje nás, že tento zkušený matador naší faktografické scény přistupoval ke zpracování uvedené tematiky tak jednostranně a nesnažil se konfrontovat předložené podklady s jinými materiály.

Buď jak buď, jeho kniha po vydání vzbudila zájem čtenářů. Někteří z nich však měli po ruce biografii Tomáše Bati jr., ve které se o majetkovém sporu píše střizlivě, ale výstižně a z jiného pohledu. To u nich mohlo vyvolat pochybnosti, na čí straně je pravda. Přestože soudy, které v této věci rozhodovaly, nemohly být ovlivněny některou ze stran sporu, Ivanov se úporně snažil přesvědčit veřejnost, že to mohlo být i jinak.

Přes porážky, které u soudů v USA a jinde Jan Baťa utrpěl, měl možnost částečně vyvážnout ze soudních tahanic. To by však musel uznat prospěšnost kompromisu a v pravou chvíli na něj přistoupit. On ale tvrdohlavě trval na svém. Přestože byl zastoupen excelentními advokáty, stejně jako druhá strana, nakonec definitivně neuspěl. To jej vedlo k sepsání písemného prohlášení, ve kterém uznal marnost svého dlouholetého snažení a potvrdil Tomáši Baťovi jr. jeho práva na vedení společnosti.

Dcery Jana Bati a další potomci si jistě mnohokrát položili otázku, jak je možné, že jejich otec a dědeček byl takto u soudů neúspěšný. Vždyť přece u notáře a úřadů první republiky po smrti zakladatele koncernu Tomáše Bati sen. proběhlo vše tak hladce a Jan Antonín Baťa se stal šéfem nejen obuvnického závodu ve Zlíně, ale také všech ostatních podniků Baťa ve světě. Nikdy přece neslyšeli, že by Marie Baťová, vdova po Tomáši Baťovi sen., a její syn Tomáš jr. vznášeli námitky proti danému majetkovému stavu. Bylo tomu tak proto, že Marie i její nezletilý syn se tehdy přes smutek museli podívat realitě do očí, že toto řešení je v zájmu zachování kontinuity chodu zavedené obuvnické firmy. Ta nadále prosperovala zásluhou zakladatelem vychovaných pilířů podniku, ke kterým patřil i Jan Antonín Baťa. To však neznamenalo, že Marie a Tomáš Baťa jr. neměli pochybnosti, zda Jan Baťa firmu od svého nevlastního bratra Tomáše Bati sen. skutečně právoplatně koupil nebo zda se ve skutečnosti nedohodl s Tomášem Baťou sen., že převezme

jeho majetek do svěřenectví v případě nečekané události a bude ho spravovat do doby, než jej mladý Tomáš bude moci převzít.

Naše práce se snaží ukázat, že jejich pochybnosti byly oprávněné. Vychází z rozhodnutí amerického soudu v klíčovém prvním soudním sporu mezi Tomášem Baťou jr. a Janem Baťou o vlastnictví 826 minoritních akcií společnosti Leader A. G., kterou před válkou založil Tomáš Baťa sen. jako holdingovou společnost Baťových podniků mimo území Československa. Jednalo se o precedentní rozhodnutí na americké půdě, jehož výsledek měl pak vliv na další spor o majoritní balík akcií této společnosti. Na základě tohoto dokumentu se tak čtenáři naskýtá možnost poprvé nahlédnout do tajů této významné mezinárodní pře.

Následovaly spory, které řešily osud dalších akcií jednotlivých společností patřících k obuvnickému koncernu Baťa v mnoha zemích. Až na jednu výjimku soudy i v těchto případech rozhodly stejně jako Nejvyšší soud státu New York.

V naší práci jsme se také zaměřili na osobu Jana Bati a pokusili jsme se stručně shrnout jeho osudy v „předšéfovském“ a „šéfovském“ období. Vedla nás k tomu určitá příbuznost mezi těmito jeho životními milníky a následnými poválečnými majetkovými procesy.

Závěrem uvádíme, že cílem naší práce bylo předložit čtenářům závěry nestranných soudů, na čí straně bylo právo v tomto nanejvýš politováníhodném případě, a uvést tak teze příbuzných Jana Bati na pravou míru.

Co předcházelo

Poněkud delší prolog

Život zlínského podnikatele Jana Bati, který se po smrti zakladatele baťovského obuvnického impéria Tomáše Bati sen. v červenci 1932 náhle stal jeho šéfem, byl vrouben milníky radosti a smutku, nečekanými vzestupy a pády, z nichž některé byly nespravedlivé, jiné oprávněné. Ty druhé bolí obzvláště hodně, pokud k nim dojde v té zralejší části života a on sám k nim přispěl špatným úsudkem, iracionálním jednáním, přehnanou domýšlivostí a ambiciózností. Když pak kosa narazila na kámen a promluvilo právo, přišlo rozčarování, dostavil se pocit křivdy a s ním konec veškerých nadějí, že bude opět stát na piedestalu vedení firmy Baťa.

Po jakých osudových cestách a cestičkách se za svého života ubíral Jan Antonín Baťa, jeden z protagonistů našeho příběhu? Pokusme se je alespoň stručně shrnout. Narodil se 7. března 1898 v Uherském Hradišti manželům Janu Antonínu Baťovi (1844 – 1905) a jeho druhé ženě Ludmile, rozené Hrušťákové (1857 – 1939). Z tohoto manželství se také přihlásili na svět Janovi sourozenci Leopold (1887), Bohuslav (1895), Jindřich (1900) a Marie, která se provdala za Josefa Hlavníčku, oporu zlínské obuvnické společnosti. Z otcova prvního manželství měl Jan ještě nevlastní sourozence Annu (1872), Antonína (1874) a Tomáše Baťu (1876 – 1932).

Obecnou školu navštěvoval Jan ve svém rodném městě, měšťanskou školu ve Zlíně. Jak velela rodinná tradice, i on se vyučil obuvníkem. Dětství směřující velmi rychle k dospělosti neměl lehké, život se s ním stejně jako s jeho sourozenci nemazlil. Vedle své školní a později pracovní vytíženosti se také naučil hrát na harmoniku, jež byla i v dospělosti jeho častou průvodkyní. Po boku svého o 22 let staršího nevlastního bratra Tomáše, který si již před první světovou válkou získal mezi moravskými podnikateli nemalý věhlas, se Jan Baťa pracovním mnoho naučil. To podnikavého Tomáše těšilo natolik, že Jana na jaře roku 1914 poslal do Německa na zkušenou, kde jako tovaryš pracoval v obuvnických podnicích v Norimberku, Augsburgu, Frankfurtu nad Mohanem, Kolíně nad Rýnem a jinde. Zdejší praxe byla pro Jana dobrou školou do života, hodně se zdokonalil v ševcovině a jazyce.

Po návratu z Německa na sebe nedaly dlouho čekat události spojené s vypuknutím první světové války. Do ní tehdy šestnáctiletý Jan ještě nemusel,

a tak zůstal ve Zlíně. Jakou práci tehdy ve zdejší obuvnické firmě svého nevlastního bratra vykonával, nelze přesně říci, údajně mělo jít o výrobu dřeváků.

Krátce po skončení první světové války došlo v Janově životě k významné změně. Nyní již jednadvacetiletého mladého muže se Tomáš Baťa rozhodl vzít s sebou do USA, kde chtěl postavit nebo koupit menší obuvnickou továrnu. Do země neomezených možností, jak se tenkrát Spojeným státům americkým říkalo, odjel Tomáš s Janem koncem roku 1919.

V písemných vzpomínkách baťovského ředitele Dominika Čipery (1893 – 1963) z roku 1958, které autor získal od jeho rodiny, se o podnikatelských aktivitách Tomáše a Jana Baťových v USA dočteme: *„Společnost Bata Shoe & Leather Co., Lynn, Massachusetts byla založena krátce po skončení první světové války Tomášem Baťou. Jan zde byl pověřen výrobou, byl také registrován jako majitel části základního kapitálu společnosti. Mezi akcionáře byl rovněž zahrnut další nevlastní bratr Tomáše Bati - Bohuš (nar. 1895 – poznámka autorů), který emigroval do USA před válkou a stal se americkým občanem. Výroba započatá v Lynnu ve státě Massachusetts nikdy nedosáhla značných rozměrů a nakonec se ukázala být neúspěchem. Tehdy Tomáš Baťa propustil Jana Baťu ze společnosti (v listopadu 1920 – poznámka autorů). Jan zůstal v Americe jako dělník a pracoval v několika továrnách, které nebyly v žádné spojitosti se společností Baťa.*

Po propuštění Jana z Lynnu sem Tomáš Baťa poslal dalšího člena rodiny Františka Mušku, manžela Marie Muškové, rozené Bartošové (dcera muže první manželky Antonína Bati), aby zrušil tamní skomírající obchod (továrna byla uzavřena v roce 1921 – poznámka autorů). Tomáš Baťa musel převést hotovost do Ameriky, aby pokryl závazky společnosti vyplývající z neúspěšného podniku v Lynnu.“

K vedení, řízení a organizování výroby vede dlouhá a často trnitá cesta, kterou řečeno slovy Miroslava Ivanova *„obětavý, spolehlivý pan Jeník, jak se mu po zlínské fabrice říkalo“* v prvním kole svých podnikatelských snah nezvládl. Při známé náročnosti Tomáše Bati na své spolupracovníky to nebylo nic neobvyklého.

Každý neúspěch, pokud se po něm člověk nevzdá a snaží se jít dál, však mívá také svou pozitivní stránku. Jan se zdokonalil v angličtině a nepochybně hodně pochytil z americké podnikavosti. Říká se, že možnosti jsou tajemní ptáci vznášející se od rána do večera neúnavně nad našimi hlavami. Mnohé z nich Jan Baťa využil. Než se opět vrátil k zájmu o ševcovské řemeslo, vypravil se poznávat pracující Ameriku. Zaměstnání si našel v restauracích, kde umýval nádobí nebo nákladňákem rozvážel zeleninu.

Také zdejší seznámení s Janem Masarykem (1886 – 1948), synem prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, který tenkrát v USA působil jako diplomat, pro něj bylo důležité. Jejich vzájemný vztah pak s různými proměnami trval až do konce druhé světové války.

Po nějakém čase Jana opět oslovilo ševcovské řemeslo. Začal pracovat jako dělník v jedné americké obuvnické továrně, zajímal se i o zdejší výrobní postupy, všimal si fortelnosti lidí, jejich pracovního nasazení, organizace výrobních celků. O tom všem pak v dopisech psával bratrovi Tomáši do Zlína. Ten uměl ocenit Janův zájem a projevil uspokojení nad tím, že Jan našel znovu cestu ke své původní profesi. Z paměti Tomáše Bati se tak pomalu začaly vytrácet vzpomínky na Janův neúspěch v Lynnu a opět jej přijal do firmy. Protentokrát to však s Janovým pracovním zařazením nepřeháněl a pro začátek pro něj zvolil místo méně náročné: Jan se v červnu 1921 stal prodavačem bot v Londýně. Tady pracoval jen krátce. Vedle uhlazeného chování, kterému se zde naučil, se seznámil také se svou pozdější manželkou Marií Gerbecovou (1902 - 1988), která v letech 1920 – 1921 pracovala ve zdejší prodejní firmě Baťa. Maja Gerbecová, jak jí říkali, byla dcerou rodinného lékaře MUDr. Rudolfa Gerbece, který byl od roku 1920 městským lékařem ve Zlíně a o čtyři roky později se stal vedoucím lékařem firmy Baťa a jejím sociálním referentem.

Baťova firma v Lynnu, ve které se Jan Baťa neosvědčil, však v USA nadále fungovala, jak uvádí Čipera: „*Společnost Bata Shoe & Leather Co. v Lynnu měla nicméně dvojí funkci. Výrobu bot, která však nedopadla dobře, a finanční činnost v Evropě. Tomáš Baťa používal tuto společnost jako prostředek pro své finanční operace mimo Československo. Tato část podnikání byla velmi úspěšná a postupně s ubíhajícími lety se zde nahromadily nemalé zásoby. Tyto rezervy, které spočívaly ve značných zůstatcích na účtech, hotovosti uložené v různých bankách a zlatě, byly nakonec v roce 1931 převedeny do Leader A. G.*“

Rok 1921 dal Janovi definitivně zapomenout na předchozí nezdar. Vedle úspěšného plnění zaměstnaneckých povinností se v listopadu s Marií oženil. Krátce nato jej čekala vojenská služba, kterou si odbyl v letech 1921 až 1922 u 13. pěšího pluku v Šumperku. Vyšší hodnost neměl, do zálohy byl přeřazen jako vojín.

Po návratu z armády v roce 1922 nastoupil Jan zpět do továrny a byl mu přidělen baťovský domek pro jeho rychle se rozrůstající rodinu. Manželům Baťovým se postupně narodily dcery Jena (říkalo se jí Hana, 1922), Ludmila Amalie (1923) a Edita (1925). Jaké bylo v té době Janovo postavení v podniku? S určitostí to nelze říci, můžeme se jen domýšlet. Během jara a léta 1922 měl Jan podle spisovatele Ivanova doprovázet bratra Tomáše na obchodní cestě po Evropě. Spolu navštívili Jugoslávii, Francii, Anglii a Švýcarsko. Podle archivních materiálů pracoval Jan v průběhu let 1923 až 1927 ve zlínské firmě postupně jako manipulát, účetní a jako nákupce. Na této pozici se natolik osvědčil, že se v roce 1925 stal trvalým zaměstnancem nákupního oddělení.

Na začátku září 1925 odplul Jan Baťa spolu s dalšími třemi spolupracovníky Egonem Ostrým, Janem Klátilem a Josefem Otáhalem na obchodní cestu do Jižní Ameriky. Postupně navštívili Brazílii, Argentinu a Uruguay, kde se seznamovali s obchodními podmínkami a možnostmi vybudování organizační základny

pro přímý nákup kůží, jejichž domácí produkce už zlínské firmě nedostačovala.

Přes veškerou Janovu snahu nebyl Tomáš Baťa s jeho nákupní misí a prací nákupního oddělení příliš spokojen. Z jeho dopisu Janovi napsaného v listopadu 1925 je jasně patrné, jak vysoké byly nároky zakladatele firmy na své spolupracovníky: *„Milý Jendo. Čtu blok došlých dopisů od Tebe a od Tvých lidí a nalézám v těchto písemných pracích mnoho povrchností. Píšeš, že nevíš, v čems nedodržel předpisy. V předpisech stojí, že máš kupovat až na základě našeho telegramu, a Ty jsi přece koupil dřívě, než náš telegram došel. To byl počátek vědomého porušování předpisů. V Tvých dopisech nenalézám důkladnosti, málo jest tam kalkulací a málo úvah o tom, u koho, kde a kdy bude nejlépe nakupovat kůže. Také Tvoji lidé nepiší téměř nic, ačkoliv myslím, že nemají po celý den co dělat, poněvadž čekají na vyřízení telegramů a zaplacení účtů. Mohli by napsat dopis, aby alespoň chvíli byli vedeni k uvažování o obchodech. Tato Tvoje povrchnost ovšem by úplně stačila k tomu, aby všechny vyhlídky na dobrý obchod z Tvé cesty byly zmařeny.*

Nesrovnatelně horší je však práce našeho nákupního oddělení. Jest to práce, za kterou se musím stydět a která nám vedle finančních škod způsobí i mravní ztráty, kterými bude trpět naše pověst snad ještě mnoho let. (...) Jsem rozhodně proti tomu, abys se vrátil domů, poněvadž ježděním po moři se zkušenosti nenabudou. V Americe musíš zůstat tak dlouho, pokud lidé nebudou do nákupu spodkových kůží úplně zapracováni a organizace nákupu vybudována.“

Navzdory výtkám nakonec Tomáš Baťa rozhodl, aby se Jan po návratu v prosinci 1925 stal v roce 1926 vedoucím celého nákupního oddělení.

Rok nato odchází Jan Baťa z podniku podruhé, údajně proto, že si bez Tomášova souhlasu dal postavit rodinnou vilku. To mělo šéfa dopálit natolik, že se s Janem opět zaměstnanecky rozešel. Nakolik právě tato okolnost, tradovaná rodinou Jana Bati, byla důvodem k odchodu Jana z firmy, nelze potvrdit. Autor této práce vyslechl v minulosti mnoho pamětníků – někdejších zaměstnanců firmy Baťa, kteří hovořili o jiných příčinách Janova propuštění.

Podle tvrzení Janovy dcery Ludmily, které zaznamenal Miroslav Ivanov ve své „sáze“, proběhl Janův návrat do firmy v únoru 1928 na základě žádosti Tomáše Bati: *„Jendo, bez tebe to nejde, vrať se ke mně.“* Paní Ludmile byly tehdy čtyři roky, znala tak mnohé rodinné zkazky jen zprostředkovaně. Žádný jiný pramen ale její verzi události nepotvrzuje.

Bývalý Baťův mladý muž Ing. Josef Mayzlík (1919 – 2009), který se u Baťů dopracoval až k „cylindru“ (tj. stal se tzv. tomášovcem, elitním mladým mužem připravovaným firmou na vysoké pozice ve filiálkách ve světě, který musel chodit ve škole v obleku a cylindru) a vedle své profese ekonomu se po celý život zabýval baťovskou problematikou, ve svých vzpomínkách tvrdí, že tak idylické to asi s návratem Jana Bati zpět do firmy nebylo: *„Mnozí účastníci sobotních konferencí pravidelně pořádaných Tomášem Baťou, které jsem osobně znal, naopak*

vzpomínali, jak nevybíravými slovy hodnotil Tomáš Baťa svého nevlastního bratra Jana před odchodem i po návratu do podniku. Proto uvedenou Tomášovu prosbu, aby se Jan vrátil do podniku, nelze považovat za důvěryhodnou.“

I když se informace o délce Janovy pracovní „výluky“ různí, podle jeho osobní karty po propuštění v prosinci 1927 nastoupil opět do Tomášova podniku už v únoru 1928 a zaujal post vedoucího dílny 110.

Ať již byly vztahy mezi Tomášem Baťou a jeho nevlastním bratrem Janem od druhé poloviny dvacátých let jakékoliv, Tomáš si postupně ověřil, že přes chyby, které Jan má, ze všech sourozenců nejvíce splňuje předpoklady k dalšímu pracovnímu vzestupu.

Také v Janově osobním životě nastala změna. Po dcerách se v dubnu 1930 rodina Jana Bati raduje z narození syna Jana Tomáše (1930 – 1977). Kmotrem novorozence se stal šéf baťovského podniku Tomáš Baťa. V roce 1933 se narodila ještě dcera Marie Božena (1933).

Jan Baťa při zápisu svého syna do matriky v kolonce zaměstnání otce uvedl: ředitel firmy. Bylo tomu skutečně tak? Z dochovaných materiálů jednoznačně nevyplývá, jaké postavení měl Jan Baťa v podniku v letech 1928 až 1931. Pravda však je, že se jeho podpisy nacházejí na nejrůznějších dokumentech týkajících se výroby, prodeje, kalkulace, ale také kontroly příkazů majitele podniku Tomáše Bati. O Janově kariérním vzestupu svědčí také to, že se 4. května 1931 na ustavující valné hromadě vznikající akciové společnosti Baťa vedle předsedy Tomáše Bati, stoprocentního držitele akcií společnosti, stává Jan spolu se svým tchánem MUDr. Rudolfem Gerbecem a Dominikem Čiperou členem její první správní rady.

Zajímavě zhodnotil tehdejší osobnost Jana Bati v Peroutkově týdeníku Dnešek z roku 1946 pod pseudonymem Ing. Zach čelný představitel firmy Ing. Hugo Vavrečka (skutečné jméno Ing. Zacha sdělil autorovi syn Dominika Čipery Jan Čipera, který tuto informaci získal od otce): *„Je mnoho pamětníků, kteří znali Jana Baťu z dob, kdy byl zaměstnancem firmy T. & A. Baťa jako tisíce jiných, kdy Tomáš Baťa nečinil rozdílu mezi ním, svým nevlastním bratrem, a mezi ostatními spolupracovníky. Jan bral svoji výplatu a účast na zisku toho kterého oddělení, za své chyby byl šéfem stejně pokárán jako druzí. V té době nebyla jeho pozice tak silná, aby ho Tomáš nemohl propustit a nahradit schopnějším. Říkalo se mu pane Jeníku, ať to bylo v závodě nebo na hřišti, a celkem vzato, byl pro svoji demokratickou povahu u svých kamarádů – spolupracovníků i oblíben. Byl nadšeným sokolem a hodně se pro Sokol exponoval. Organizoval velmi početný zájezd zlínského Sokola do Jugoslávie, na slet do Prahy, ba sám se těchto podniků zúčastňoval, jako obyčejný člen získal pro Zlín sokolské závodní borce, byl velmi činný v S. K. Baťa a více než kdo jiný z vlastního popudu tyto spolky finančně podporoval. (...) Jan Baťa žil střídavě, nekouřil, nepil. Ničím se tedy nelišil od ostatních a nikdy neuplatňoval svůj příbuzenský vztah k šéfovi.“*

V průběhu 30. let začal do života baťovské společnosti významně promlouvat jeden z nejlepších evropských odborníků na mezinárodní právo, dr. Georg Wettstein ze Švýcarska. V Ivanovově knize se podle vzpomínek Edity, jedné z dcer Jana Bati, tvrdí, že její otec se měl na jedné ze svých cest Evropou na jaře roku 1931 seznámit s uvedeným švýcarským právníkem a po rozhovoru s ním měl nabýt přesvědčení, že tento zkušený odborník může být v budoucnu zlínské obuvnické společnosti velmi prospěšný. O tomto zjištění údajně informoval Tomáše Baťu, kterého to natolik zaujalo, že se s Dominikem Čiperou vypravil do švýcarského Curychu za dr. Wettsteinem.

Existuje však věrohodnější verze o navázání kontaktů mezi vedením firmy Baťa a dr. Wettsteinem. Jak Tomáš Baťa jr., tak dcera dr. Wettsteina Sonja uvedli, že zakladatel firmy Tomáš Baťa se s dr. Wettsteinem seznámil ve Švýcarsku už na přelomu let 1929 – 1930. Šlo o náhodné setkání manželů Wettsteinových s Tomášem Baťou a jeho rodinou po jejich kolizi na sáňkařské dráze. Sonja Baťová je popsala takto: „Podle vyprávění mých rodičů měl Tomáš Baťa schůzku s mým otcem dr. Georgem Wettsteinem ve vile Gentiana ve Svatém Mořici zjara roku 1929.

Můj otec si držel právníckou kancelář ve vile Gentiana a trávil ve Svatém Mořici několik týdnů v zimě a také nějaký čas během letních měsíců. Jedno celé patro bylo vyhrazeno kancelářím mého otce a jeho sekretářek. Svatý Mořic také sloužil před druhou světovou válkou z daňových důvodů jako sídlo mnoha mezinárodních holdingových společností.

Moji rodiče potkali Baťovy náhodou. Před naším domem byla veřejná sáňkařská dráha s prudkou zatáčkou. Tomáš Baťa se svojí ženou a synem jeli dolů na sáňkách a v zatáčce se vyklopili. Moji rodiče byli náhodou v té době před domem a viděli Baťovu rodinu na zemi celou od sněhu. Pomohli jim oprášit sníh a představili se. Byla to velká legrace, když zjistili, že jsou to lidé, se kterými se mají na druhý den setkat.

Baťovi byli ubytováni v hotelu Chanterella a na druhý den přišli do vily Gentiany na schůzku. Zatímco můj otec a Tomáš Baťa odešli do kanceláře za svou agendou, ženy a děti (včetně Tomíka a mne) si daly čaj. Mně byly v té době pouhé tři roky a setkání si nepamatuji. Nicméně můj manžel vždy tvrdil, že si na čaj v Gentianě pamatuje a také to, že jsem tam byla přítomna. Toto bylo naše první setkání.“

Od tohoto seznámení byla pak rodina Tomáše Bati sen. v častém kontaktu se švýcarským advokátem, který pak radami a konkrétními právními kroky své advokátní kanceláře významně zasahoval do finančních a jiných záležitostí firmy Baťa.

Osobnost dr. Wettsteina nám přiblížila písemná vzpomínka jeho kolegy Charlese Juckera: „Rodištěm dr. Georga Wettsteina (1880 – 1945) byl švýcarský Winterthur. V tomto městě také absolvoval základní a střední vzdělání. Právo studoval na univerzitě v Tübingenu a v Berlíně. V roce 1902 složil Georg Wettstein

doktorskou zkoušku. V právních vědách se dále vzdělával v rámci studijních pobytů v Belgii a Holandsku. V roce 1903 v Londýně absolvoval zaškolení u banky Crédit Lyonnais. O rok později prošel právní praxí u významného pařížského advokáta Maître Laboriho, který vyhrál známý Dreyfusův proces, kdy byl židovský důstojník podvodně obviněn z vlastizrady. Další léta pracoval v advokátních kancelářích v italské Florencii. Po auditorské praxi na krajském soudu v Curychu si Georg Wettstein v roce 1906 otevřel vlastní advokátní kancelář. Brzy se vypracoval mezi velmi významné a respektované advokáty. Vynikal v právní logice a právně byl na výši. Své klienty zastupoval u soudů rázně, jeho bojová náтура příliš nepřála kompromisům. Během advokátní činnosti se nadále vzdělával a snažil se pochopit fungování jak ekonomiky domácí, tak mezinárodní.

Byl natolik schopný, že se brzy stal zvláště v anglosaském světě významným právně-hospodářským odborníkem. Opomoc se na něj obracely mnohé mezinárodní společnosti, mezi které se zařadila také zlínská společnost Baťa. Stávalo se, že v jeho udržovaném domě zasedli k jednání zástupci všech světadílů. Především mezinárodní spolupráci věnoval dr. Wettstein mimořádnou pozornost. Podporoval první hnutí směřující k politicky a ekonomicky sjednocené Evropě, PanEuropa Union, které chtělo zabránit dalším válkám. Patřil k zakladatelům švýcarského Rotary klubu a byl v něm aktivní i evropském měřítku. Jeho myšlenky o výměně válečných zajatců, které prezentoval v různých člancích, pak převzal Červený kříž. Pilně také publikoval a překládal odborné texty, například přeložil veškeré švýcarské obligační právní normy do angličtiny a španělštiny. Četná jsou také jeho pojednání o mezinárodní spolupráci. Zvláštní pozornost věnoval fenoménu hospodářských krizí a úvěrovým otázkám.

Práce zaujímala v jeho životě centrální postavení a byla smyslem jeho života. Zvláštní je, že ačkoliv na spolupracovníky pedantem nebyl, na sebe samotného kladl požadavky největší. Přestože měl velmi obsáhlé vědomosti a zkušenosti, kladl vždy důraz na to, aby důležité právní problémy řešil společně se svými společníky. Plynule ovládal sedm jazyků, které užíval při řešení nejrůznějších právních kauz. Pro své zaměstnance byl dr. Wettstein vzorným šéfem. Ve spokojeném manželství s Patí Wettsteinovou dokonale usměrňoval výchovu svých dětí Sonji a staršího syna Georga. Byl družným mužem, který rozuměl nejen právu, ekonomice a podnikání, ale i humoru. Uvažoval logicky, realisticky a pragmaticky.“

Jedním z prvních kroků, které Tomáš Baťa podnikl na základě rady dr. Wettsteina, bylo v únoru 1931 založení holdingové společnosti Leader A. G., přes kterou byly kontrolovány Baťovy podniky mimo území Československa. V době politických a ekonomických zmatků tím získala firma Baťa „finanční azyl“ v neutrálním Švýcarsku. Tomáš Baťa byl tak nejen vlastníkem celého koncernového kapitálu firmy Baťa, a.s., ale také skutečným vlastníkem celého kmenového kapitálu holdingové společnosti Leader A. G. Vlastnictví kmenového kapitálu této společnosti bylo skryto za složitou právní úpravu. Ihned po vytvoření holdingové

společnosti byla na ni převedena většina kmenového kapitálu společnosti Baťa v zahraničí. Kdykoliv pak Tomáš Baťa po vytvoření této holdingové společnosti zřizoval nové filiálky mimo území Československa, Leader A. G. se stávala držitelem většiny kmenového kapitálu. „Švýcarští právníci tedy de facto fungovali jako akcionáři všech Baťových podniků mimo Československo. Leader A. G. byla nezávislou finanční institucí a Baťovy společnosti od ní musely požadovat provozní kapitál a fondy na financování rozvoje,“ uvedl Tomáš Baťa jr. ve své monografii.

Úspěšná spolupráce firmy Baťa s dr. Wettsteinem trvala prakticky až do jeho smrti v roce 1945.

I když se po založení akciové společnosti Baťa v květnu 1931 stal Jan členem její správní rady, zásadnější slovo ve firmě stále neměl. Svědčí o tom skutečnost, že když Tomáš Baťa koncem roku 1931 a počátkem roku 1932 pobýval na pracovní cestě v Indii, v době nepřítomnosti jej zastupoval brilantní finančník, pedant a dobrý organizátor Dominik Čipera. Byl tenkrát jediným ředitelem jmenovaným Tomášem Baťou na zastupování a v tomto ohledu nebyla provedena žádná změna. Dominantní postavení Dominika Čiperu dokládá, že důležité listiny jím podepsané, které mířily z ředitelského úseku na nižší články vedení společnosti, dostával na stůl také Jan Baťa.

Baťovec Ing. Inocenc Krutil (1908 – 2001) ve své knize Nevšední osudy Baťova exportéra popsal osobnost Dominika Čiperu následovně: „Čipera mi připadal strohý, věcný, přísný, s naprostým odstupem, vlastně jsem jej nikdy neviděl se usmát. Měl chladný rozum, velký přehled a o jeho rozhodování se nediskutovalo. Při své přísnosti však byl vždy noblesní a charakterní. Při jednání s lidmi se nikdy nesnížil k malosti a k promyšlenému sekýrování lidí. Proto si uchoval vážnost, respekt, byl jedním ze sloupů podniku, rozvážný, spolehlivý a na výši.“

Stanislav Křeček (narozen 1909), který se ve firmě Baťa postupně vypracoval až na vedoucího ústřední účtárny a byl vrchním účetním koncernu Baťa s přímou podřízeností Janu Baťovi a Dominiku Čiperovi, ve své práci Pracoval jsem u Baťů charakterizoval Dominika Čiperu takto: „Uměl při debatě vyhmátnout jádro problému, byl nepřítelem dlouhých řečí, požadoval pravdivé a přesné informace, diskutoval klidně a věcně.“

Čipera vzdáleně patřil do Baťovy rodiny (oženil se s Boženou Klausovou, nejstarší dcerou nevlastní sestry Tomáše Bati, tj. jeho nevlastní neteří). Ve svých vzpomínkách z roku 1958 se věnuje i vztahům mezi Tomášem Baťou a rodinnými příslušníky uvnitř firmy: „Tak jako v mém případě Tomáš Baťa nikdy neměl smlouvu s Janem Baťou, ani psanou, nebo ústní, a Jan Baťa se nikdy, tak jako já, nepovažoval za užívajícího vlastníka, ale vždycky zlikvidoval akcie podle instrukcí Tomáše Bati. Všechny tyto transakce byly založeny na neomezené důvěře Tomáše Bati upevněné rodinnými vztahy. Věřil, že mezi členy rodiny není třeba žádných smluv, a za jeho života ho v tom nikdo nezklamal. Všem bylo jasné, že celý podnik je vlastnictvím Tomáše Bati bez ohledu na formální složení. Nikdy jsme nevěnovali

pozornost formalitám a soustředili jsme všechno naše úsilí na každodenní práci v podniku. Jestliže se vyskytl nějaký důvod, abychom podepsali dokument, podepsali jsme jej bez ptaní a s důvěrou, že Tomáš Baťa chtěl, abychom to podepsali pro prospěch společnosti. Do jeho smrti se nevyskytl žádný případ, kdy by se někdo z rodiny pokusil získat osobní prospěch z takových jednostranných záležitostí. Tomáš Baťa, tak jako ostatní členové jeho rodiny, to bral jako samozřejmost, že navzdory jakékoli formální dohodě žádný jednotlivý člen rodiny nechtěl zklamat jeho důvěru. Za života nebyl Tomáš Baťa nikdy podveden, nehledě na to, že tady nebyl nikdo, kdo by byl schopen to učinit.

Například Tomáš Baťa nikdy nesepsal smlouvu, ani ústní, se svou neteří Boženou Klausovou, která právně byla vlastníkem obchodu mimo Československo. Tomáš Baťa neměl žádné právo, aby mu byl vrácen majetek, který byl registrován pod jménem jeho neteře, kdyby jej odmítla předat. Totéž platilo pro mé akcie i akcie jiných. Rozpoznal jsem, že tento systém byl charakteristický pro způsob vedení podnikání Tomáše Bati.“

Lze z uvedeného a z toho, co víme o vztahu Tomáše Bati k Janovi, usuzovat, že v květnu 1931 opravdu uzrál v mysli Tomáše Bati tak zásadní obrat, aby si vybral Jana za svého nástupce, kterému předá celý podnik?

Tomáš Baťa byl na jaře roku 1931 v dobré fyzické kondici; měl sice potíže s kýlou, které řešil operací, to však nebyl problém, který by ho měl odradit od dalších aktivit. Ostatně svědčí o tom jeho náročné pracovní cesty, které vykonal, a také založení holdingové společnosti Leader A. G. v únoru 1931. Žil tedy nadále i v těžké době krize vrcholným zájmem o dění ve firmě a o její prosperitu. Tomáš Baťa mohl být pyšný na to, že zbudoval největší továrnu na výrobu obuvi v Evropě. Podnik ve Zlíně vyráběl v té době 150 000 párů bot denně a byl schopen vyrábět jich až 200 000. Část jeho produkce byla prodávána ve 2000 obchodech firmy, zbytek byl jak ve velkém, tak v malém prodáván takřka ve všech částech světa. V roce 1931 již probíhala výroba bot i mimo Československo v továrnách postavených v různých zemích.

Také ze svého syna mohl mít Tomáš Baťa radost, vždyť mladý Tomík ho ničím nezarmucoval a plnil všechny jeho pokyny, které měly vést k tomu, aby jednou stál v čele firmy. Do budoucna k tomu měl všechny předpoklady. Vyučil se ševcem, absolvoval obchodní akademii v Uherském Hradišti, vzdělával se jazykově a postupně se seznamoval s výrobními, obchodními a řídicími činnostmi ve firmě – tj. školil se ve vedení podniku. Byl bystrým mladým mužem s dokonalým společenským chováním. Poznával svět, ve kterém se uměl dobře pohybovat, jak mezi svými zlínskými vrstevníky, tak ve společnostech, kde se to vyžadovalo. Na svůj věk měl zájmy, které jeho otce plně uspokojovaly. Netěžil z jeho postavení, byl skromný a uvážlivý, miloval svého tátu a obětavou maminku, ve kterých spatřoval svůj vzor. Bylo jisté, že se před mladým Tomíkem otevírala skvělá budoucnost, až se po všech stránkách zocelí a především dospěje.